

Projekty formování pozitivního postoje dětí a dospívajících k četbě v podmínkách rodinné edukace

Markéta Švamberk Šauerová

PALESTRA

**PROJEKTY FORMOVÁNÍ
POZITIVNÍHO POSTOJE DĚTÍ
A DOSPÍVAJÍCÍCH K ČETBĚ
V PODMÍNKÁCH RODINNÉ
EDUKACE**

Markéta Švamberk Šauerová

PRAHA 2015

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Švamberk Šauerová, Markéta

Projekty formování pozitivního postoje dětí a dospívajících k četbě v podmínkách rodinné edukace / Markéta Švamberk Šauerová. -- Praha : Vysoká škola tělesné výchovy a sportu Palestra, 2015. -- 148 stran

Anglické resumé

ISBN 978-80-87723-21-0

028.1-053.2 * 028.1 * 028.6 * 37.014.542 * (437.3)

- 2010-2012

- dětské čtenářství

- čtenářská gramotnost -- Česko -- 21. století

- výchova ke čtenářství

- vzdělávací projekty -- Česko -- 21. století

- monografie

028 - Čtení. Četba [12]

doc. PhDr. Markéta Švamberk Šauerová, Ph.D.

Recenzenti

Prof. PhDr. Alena Vališová, CSc.

Prof. PaedDr. Gabriel Švejda, CSc.

Technická redakce

Alena Malcová / doc. PhDr. Markéta Švamberk Šauerová, Ph.D.

© Vysoká škola tělesné výchovy a sportu PALESTRA, spol. s r.o.
Praha 2015

ISBN 978-80-87723-21-0

OBSAH

1 ÚVOD	5
2 VYMEZENÍ POJMŮ ČTENÁŘSTVÍ, ČTENÁŘSKÉ KOMPETENCE, ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST	8
2.1 Vymezení termínů	10
2.2 Čtenářství a čtenářská gramotnost v historickém kontextu	24
2.2.1 Výzkumy čtenářství a čtenářské gramotnosti v současnosti v České republice.....	28
2.2.2 Výzkumy čtenářské gramotnosti v zahraničí na národních úrovních	34
3 SUBJEKTY PODÍLEJÍCÍ SE NA ROZVOJI ČTENÁŘSTVÍ A ČTENÁŘSKÉ GRAMOTNOSTI	39
3.1 Rodina a podpora čtenářství	43
3.1.1 Význam utváření vztahu dítěte ke knize jako základnímu faktoru pozdějšího čtenářství	46
3.1.2 Význam pohádky při rozvíjení čtenářství dítěte v rodinné výchově	49
3.1.3 Význam komunikace v rodinné výchově při rozvíjení vztahu dítěte ke čtenářství	51
3.1.4 Další možnosti rodinné výchovy při podpoře čtenářské gramotnosti	52
3.1.5 Využití možností zážitkové pedagogiky při rozvíjení čtenářství v rodinném prostředí	54
3.1.6 Využití principů projektového vyučování v rozvíjení čtenářství v rodinném prostředí	63
3.1.7 Využití moderních technologií při rozvíjení čtenářství v rodinném prostředí	67
3.1.8 Využití aktivit knihoven při rozvíjení čtenářství v rodinných podmínkách.....	73

3.1.9	Využití aktivit občanských sdružení a společensky prospěšných aktivit při rozvíjení čtenářství v rodinných podmínkách	87
-------	---	----

4 NÁVRHY PROJEKTŮ ROZVÍJENÍ ČTENÁŘSTVÍ V RODINNÉ EDUKACI.....92

4.1	Význam společných prožitků dětí s rodiči v rodinné edukaci.....	92
4.1.1	Možnosti podpory společných prožitků a komunikace v rodinné výchově	94
4.1.2	Ukázky projektů rozvíjení čtenářství v podmínkách rodinné edukace	97
4.1.3	Projekt I „Po stopách Eduarda Štorcha“	98
4.1.4	Projekt II „Z pravěku do pravěku“ – návrh prokročování prvního projektu	105
4.1.5	Projekt III „Z pohádky do pohádky“	107
4.1.6	Projekt IV „Po stopách Bohumila Hrabala“ – projekt pro děti staršího školního věku.....	110
4.1.7	Modifikace projektů s ohledem na věk a zájmy dítěte a rodiny	114
4.1.8	Závěrečné slovo k projektům.....	115

5 SHRNUTÍ..... 116

6 SUMMARY 118

7 LITERATURA 120

1 Úvod

Čtenářství a čtenářská gramotnost je nezbytnou součástí základní vzdělanosti moderního člověka. Pomáhají člověku orientovat se v dnešním neustále a rychle se měnícím světě a více než kdy dříve patří k základním faktorům ovlivňujícím uplatnění jedince ve společnosti.

Čtenářská gramotnost stojí v posledních letech v centru pozornosti odborníků mnoha specializací. Na tomto zvýšeném zájmu se podepsaly jak výsledky mezinárodních srovnávacích studií (k nimž je však, ve shodě s názory mnoha odborníků¹, nutné přistupovat velmi opatrně), tak i výsledky šetření na národní úrovni. Jednotlivé výzkumy se zaměřují na různé faktory a okolnosti rozvíjení čtenářské gramotnosti, mimo jiné i na oblast čtenářství dětí, v němž je kromě dovednosti číst a psát zakomponována i složka postojová. Vzhledem k tomu, že ve výchově nepůsobí faktory odděleně, ale složky se vzájemně ovlivňují či doplňují, je velmi složité postihnout a vysvětlit celý tento proces.

Výzkumy shodně poukazují na citelný odklon dětí od čtení. Přitom čtenářství jako takové lze považovat za jeden z pilířů čtenářské gramotnosti, resp. gramotnosti funkční. Vztah dětí k četbě je nejvýrazněji ovlivňován mikroprostředím, zejména vlivem rodiny. V rámci primární literární iniciace hraje rodina roli nejdůležitější, s rozšiřováním sociálních interakcí dítěte a se vstupem do školy přibývá rodině kromě úlohy vzoru a vytváření podnětného edukačního prostředí bohatého na pozitivní sociální interakce a s pozitivní sociální atmosférou také role spolupracujícího subjektu se školou. Ta nese odpovědnost za to, že dítě získá přiměřené čtenářské kompetence.

V rámci řešení problematiky čtenářské gramotnosti se často setkáváme se zaměřením na možnosti výuky a s návrhy projektů podpory čtenářské gramotnosti ve školním prostředí, rovněž se často setkáváme se zaměřením na práci knihoven a jejich možnosti participace na rozvíjení čtenářské gramotnosti, dětští psychologové věnují pozornost vlivu rodiny v rámci primární literární iniciace, zejména významu vzoru a vytváření prvních návyků manipulace s knihou a vytváření celkově pozitivního edukačního prostředí. Poněkud opomíjená je však role rodiny v oblasti čtenářské gramotnosti ke konci období primární literární iniciace, po vstupu dítěte do školy a ještě více je význam rodiny zanedbáván v rámci sekundární literární iniciace, kde se těžiště zájmu odborníků jednoznačně přesouvá do roviny školního prostředí.

¹ Např. Kaščík, Pupala, 2011, Štech, 2011, Starý, 2012 apod.

Rodina přitom hraje velký význam v rozvoji čtenářské gramotnosti i v pozdějším věku, a to z pohledu jejích možností, zejména v oblasti rozvoje čtenářství dítěte, vytváření přiměřeného motivačního prostředí a následné adherence dětí k četbě, zvláště v kritických vývojových úsecích – počátkem puberty – kdy se setkáváme s nevyraznějším odklonem dětí od četby, zejména u chlapců. Její význam ale nelze redukovat jen na preventivní složku rozvíjení čtenářství, její význam tkví i v rozvíjení pozitivního postoje dětí k četbě od nejtělejšího věku, a pokud se takový vztah nedaří vybudovat do začátku školní docházky, je nezbytné, aby rodina ve svém úsilí setrvala. V praxi se lze setkat s alibistickým konstatováním rodičů, že dítě nečte, že ho nakonec baví něco jiného. Přitom, jak uvádí Kašćáková (2013, s. 2), s odvoláním na Manniovou (2006), čtení je dovednost, kterou nevyužíváme jen k vhodné náplni volného času a relaxaci, ale naplno je využívána v rámci vzdělávání, je nejcennějším způsobem sběru dat (ať hovoříme o čerpání dat čtením z tištěných materiálů nebo elektronických) i prostředkem seberealizace.

Z těchto hledisek je nutné věnovat rozvoji čtenářství dětí mladšího školního věku v podmínkách rodinné edukace zvýšenou pozornost. Důležitými východisky pro podporu čtenářství v rodině u dětí této věkové kategorie je analýza faktorů, které se v tomto období na postoji dětí k četbě podílejí, a na těchto faktorech stavět následně projekty rozvíjení čtenářství v podmínkách rodinné edukace. Podstatou působení projektů, které pracují zejména s různými způsoby motivace dítěte k četbě, je snaha o změnu negativních postojů dětí k četbě a zaměření pozornosti na adherentní význam takto motivačně postavených projektů.

Publikace je teoreticko-metodického charakteru. Návrhy projektů vycházejí z analýzy faktorů, které se v tomto období na postoji dětí k četbě podílejí, výzkum sledující tyto faktory byl realizován v letech 2010 – 2012 (blíže viz Šauerová, 2012).

Projekty, které jsou založené na pečlivé analýze těchto obecně působících faktorů, charakteristik „čtenáře“ i jeho rodinného zázemí, usilují o budování pozitivních postojů dítěte k četbě, případně o změnu jejich negativních postojů k četbě a zaměřují pozornost rovněž na adherentní význam takto motivačně postavených projektů.

Teoretická část je rozdělena na dvě hlavní kapitoly. První se věnuje vymezení základních pojmů, s nimiž se v oblasti čtenářství a čtenářské gramotnosti setkáváme. Pozornost je věnována jak historickému kontextu vývoje sledované oblasti, tak aktuálnímu

vymezení vybraných pojmů u jednotlivých odborníků. Významné místo je věnováno i aktuálním výzkumům čtenářské gramotnosti na národní i mezinárodní úrovni.

Druhá část věnuje charakteristice rodinné prostředí a faktorům, které lze v rodinné edukaci považovat za klíčové (např. utváření vztahu dítěte ke knize, významu pohádky při rozvíjení čtenářství a významu komunikace v rodině). Pozornost je věnována rovněž analýze aktivit společensky prospěšných organizací, které usilují o podporu rozvoje čtenářství a realizují zajímavé projekty, do nich se mohou rodiny zapojit přímo, či zprostředkovaně podporou spolupráce se školami či knihovnami.

Praktická – metodická část textu se věnuje návrhům rozvíjení čtenářství dětí mladšího a staršího školního věku v rodinném prostředí. Sestavené projekty reagují na zjištěné výsledky šetření z let 2010 - 2012, rovněž vycházejí z pečlivé analýzy kazuistik dětí, s nimiž autorka měla možnost při návrzích projektů intenzivně spolupracovat. Uvedené návrhy obsahují všechny fáze projektu – přípravnou, motivační, realizační, fixační i evaluační, všechny byly ověřeny v praxi. Návrhy projektů jsou připraveny tak, aby je bylo možné jednoduše modifikovat pro individuální potřeby různých rodinných prostředí nebo i rovněž pro využití ve školní výuce, a to jak při práci s jednotlivci, tak s celou třídou.